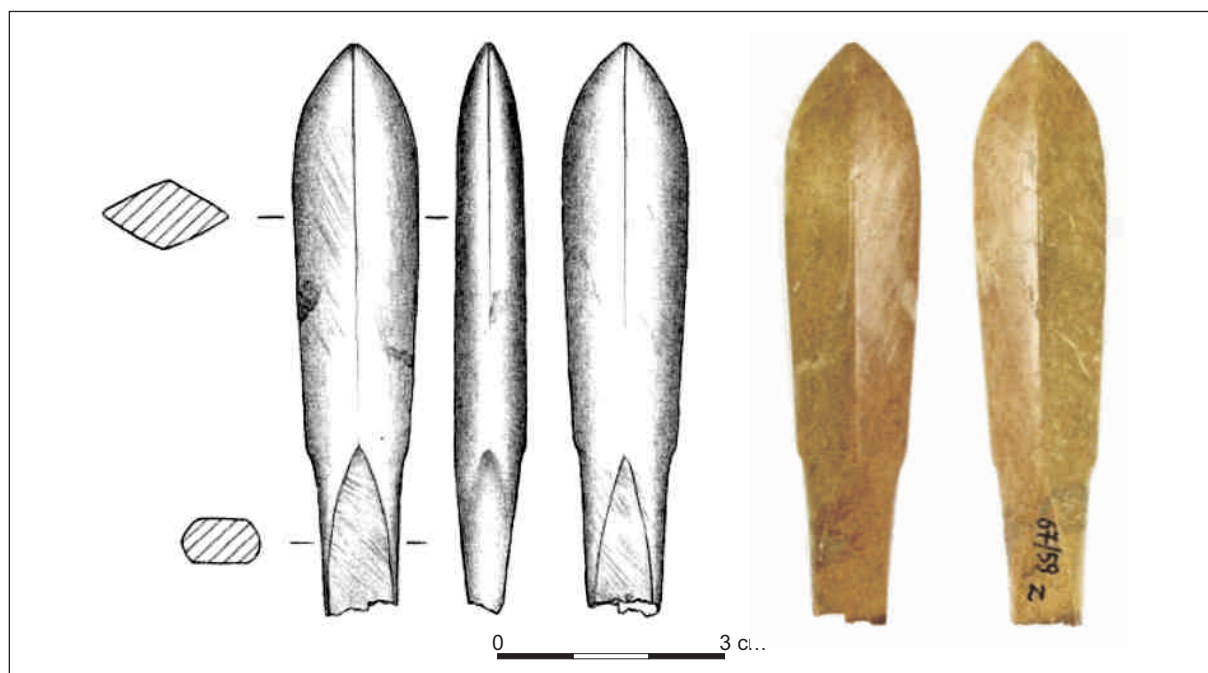

Wczesnośredniowieczny rogowy grot strzały
ze Wzgórza Zamkowego w Sandomierzu

Early Medieval Horn Arrowhead
from Castle Hill in Sandomierz

Abstract: During the excavations in 1959 on the Castle Hill in Sandomierz the horn arrowhead was found. Similar artefacts are connected with nomads and were in use from the 9th to the 14th c. It is believed that this kind of arrowheads arrived from Steppe to the Ruthenians. Specimen from Sandomierz could be dated to the 2nd half of the 13th c. and connected with Mongol/Ruthenian invasions.

W zbiorach Muzeum Okręgowego w Sandomierzu znajduje się zachowany prawie w całości rogowy grot strzały. Grot został odkryty w 1959 r. podczas badań archeologicznych prowadzonych przez J. Gąssowskiego na Wzgórzu Zamkowym w Sandomierzu (por. Gąssowski 1967, 184, 190-192; Gąssowska 1970, 211-213). Grot, podobnie jak pozostałe zabytki pochodzące z tych badań, nie został nigdy opublikowany. Jedynie w ogólnym omówieniu ich wyników J. Gąssowski wspomniał, że w warstwie niwelacyjnej odłożonej na stoku Wzgórza Zamkowego, związanej ze zniszczeniem grodu w czasie najazdu mongolskiego w 1260 r., *spotyka się groty strzał i belty kusz* (Gąssowski 1967, 191), chociaż E. Gąssowska,

Ryc. 1. Rogowy grot strzały z badań w 1959 r. na Wzgórzu Zamkowym w Sandomierzu. Fot. i rys. M. Bajka.

Fig. 1. Horn arrowhead from the excavation in 1959 on Castle Hill in Sandomierz. Photo and drawing by M. Bajka.

wymieniając różne przedmioty znalezione w trakcie badań w l. 1959-60, wspomina tylko *groty do kusz* (Gąssowska 1970, 213). W inwentarzu połowym¹ podano, że grot znaleziono w wykopie I, na arach 1-2, na głębokości 216 cm, w warstwie ziemi między rumoszem a polepą. Wykop I, o wymiarach 20 x 5 m, usytuowany był na zachodnim stoku Wzgórza Zamkowego i obejmował północne połowy arów oznaczonych jako 1 i 2 (Gąssowski 1967, ryc. 2; Gąssowska 1970, ryc. 2).

Grot, wykonany z rogu, z trzpieniem (ryc. 1). Liść w obrysie kształtu lancetowatego, o romboidalnym przekroju, z nieznacznym wcięciem na przejściu w trzpień. Trzpień nieco węższy od liścia, uszkodzony (ułamany), w przekroju poprzecznym zbliżony do prostokąta. Dł. całkowita – 76 mm, dł. liścia – 52 mm, maks. szer. liścia – 17 mm, maks. grub. liścia – 8 mm, zach. dł. trzpienia – 24 mm, szer. trzpienia – 9 mm, grub. trzpienia – 5 mm.

Grot reprezentuje najpowszechniejszą formę kościanych (rogowych) grotów strzał z dość szerokim, płaskim trzpieniem, znanych z Europy Wschodniej a także rozległych obszarów Azji Centralnej (por. Медведев 1966, 88, табл. 22:17-18, 25:27, 30:111; Świętosławski 1999, 130, ryc. XVIII: 1-7). Nie zostały one wydzielone w odrębny typ w klasyfikacji kościanych grotów strzał opracowanej przez A. F. Medvedeva. Groty takie, uważane za charakterystyczne dla koczowników, od których przejęte zostały przez Rusinów, są datowane w dość szerokich ramach czasowych, bo od IX do XIV w. Miały być używane zarówno w walce, jak też podczas polowań (Медведев 1966, 87-89).

W przeciwieństwie do Europy Wschodniej znaleziska tego typu zabytków na ziemiach polskich są dość rzadkie, a przynajmniej nie były do tej pory identyfikowane (por. Strzyż 2006). Zbliżony kształtem, lecz prawie dwukrotnie dłuższy kościany grot pochodzi z badań wykopaliskowych na Wzgórzu Zamkowym w Sandomierzu, prowadzonych w l. 1970-1973 przez

zespół S. Tabaczyńskiego (Gula, Rysiewska 1993, 278, ryc. 15)². Tak jak w przypadku grotu odkrytego w 1959 r., ten również został znaleziony w wykopie usytuowanym na zachodnim stoku wzgórza, który przeciął pozostałości wału grodu³. Podobny kościany grot, o płaskim trzonku i romboidalnym, jednak krótszym liściu, znaleziony został w 1999 r. w Chełmie (Gołub, Dzieńkowski 2000, 123, ryc. 5:2)⁴. Co interesujące, poza wspomnianym grotem znalezionym w Chełmie podobnych grotów nie znamy ze stanowisk ze średniowiecznego pogranicza polsko-ruskiego, nawet dość dobrze rozpoznanych. Nieliczne egzemplarze z kości i rogu, jakie dotychczas tam odkryto, to groty z trzpieniem okrągłym w przekroju, a więc innego typu niż tu opisywany, pochodzące z grodziska w Czerminie (Kuśnierz 2005, 118, 122 i tabl. III:20) i tzw. Księżycowej Mogiły w Husynnem (Żurowski, Mikołajczyk 1955, 254 i ryc. 9), bądź okazy z tulejką, znane z Sąsiadki (Kotowicz 2013, 70-71) i wzgórza zamkowego w Sanoku (Kotowicz 2002, 33, tabl. II:13).

Opisywany grot strzały z Sandomierza (a także ten z badań w l. 1970-73) należy zapewne datować na 2. połowę XIII w. i łączyć z któryś z ówczesnych najazdów mongolskich (mongolsko-ruskich) na Ziemię Sandomierską (por. Florek 2007, tam dalsza literatura). W czasie najsłynniejszego z nich, mającego miejsce w lutym 1260 r., jak opisuje ruski kronikarz, być może nawet uczestnik wydarzeń, Sandomierz był przez cztery dni ostrzeliwany przez najeźdźców tak intensywnie, że obrońcy nie byli w stanie wychylić się zza osłony wałów (*Галицько-Волинський*, 107). Może jedynie dziwić, że badania archeologiczne dostarczyły tak nielicznych śladów tych działań zbrojnych. Natomiast biorąc pod uwagę kontekst, w jakim został znaleziony – warstwy pochodzące ze zniszczonego wału, datowane na ok. połowę XIII w. – należy raczej wykluczyć, aby był on używany w myślistwie.

Marek Florek

Bibliografia

Źródła:

Галицько-Волинський

1994 *Галицько-Волинський літопис*, wyd. Р. М. Федорів, Львів.

Opracowania:

Florek M.

2007 *Najazdy mongolskie na Ziemię Sandomierską w średniowieczu w świetle źródeł pisanych, legend i wyników badań archeologicznych*, *Z Otchłani Wieków* 62, s. 34-46.

¹ Inwentarz połowy zabytków wydzielonych przechowywany jest w archiwum Działu Archeologicznego Muzeum Okręgowego w Sandomierzu.

² Rysunek grotu pozbawiony jest skali liniowej (na rycinie podano, że jest w skali 1:1), co się nie zgadza z wymiarami podanymi w katalogu. Publikujący zabytek uznali go za grot służący do połowu ryb (Gula, Rysiewska 1993, 278).

³ Dokładnie na działce B ara 59, bezpośrednio sąsiadującego od północy z arem 1 (por. Gula, Tabaczyński 1993, ryc. 1).

⁴ Grot, według autorów publikacji, o charakterze unikalnym, został uznany za matrycę do wykonywania form odlewniczych (Gołub, Dzieńkowski 2000, 124).

- Gołub S., Dzieńkowski T.
2000 *Piąty sezon badań wykopaliskowych na wczesnośredniowiecznej osadzie w Chełmie na stanowisku 144*, Archeologia Polski Środkowowschodniej 5, s. 116-125.
- Gula M., Tabaczyński S.
1993 *Analiza stratygraficzna i problemy datowania umocnień Wzgórza Zamkowego*, [w:] *Sandomierz. Badania 1969-1973*, t. 1, red. S. Tabaczyński, Warszawa, s. 170-197.
- Gula M., Rysiewska T.
1993 *Zabytki wydzielone ze stanowiska Zamek II w Sandomierzu*, [w:] *Sandomierz. Badania 1969-1973*, t. 1, red. S. Tabaczyński, Warszawa, s. 262-279.
- Gąssowska E.
1970 *Badania wykopaliskowe w Sandomierzu w latach 1958-1968*, Sprawozdania Archeologiczne 22, s. 209-229.
- Gąssowski J.
1967 *Początki Sandomierza w świetle badań archeologicznych (do XIII wieku)*, [w:] *Studia Sandomierskie. Materiały do dziejów miasta Sandomierza i regionu sandomierskiego*, red. T. Wąsowicz, T. Pazdur, Łódź, s. 181-240.
- Kotowicz P. N.
2002 *Militaria średniowieczne w zbiorach Muzeum Historycznego w Sanoku. Katalog zbiorów*, Sanok.
2005 *System militarny Sanoka we wczesnym średniowieczu*, AMMI, s. 61-86.
2013 *Broń i oprządzenie jeździeckie*, [w:] *Suciejsk. Gród pogranicza polsko-ruskiego w XI-XIII w. Studium interdyscyplinarne*, red. J. Kalaga, Warszawa, s. 62-75.
- Kuśnierz J.
2005 *Militaria z Czermna nad Huczwą. Próba rekonstrukcji ataku Tatarów na gród (w 1240 r.) na podstawie dotychczasowych badań archeologicznych*, AMMI, s. 115-132.
- Strzyż P.
2006 *Uzbrojenie we wczesnośredniowiecznej Małopolsce*, Łódź.
- Świętosławski W.
1999 *Arms and armour of the nomads of the great steppe in the times of the Mongol expansion (12th-14th centuries)*, Łódź.
- Żurowski T., Mikołajczyk G.
1955 *Sprawozdanie z badań kurhanu we wsi Husynne w pow. hrubieszowskim w 1954 r.*, Sprawozdania Archeologiczne 1, s. 251-256.
- Медведев А.Ф.
1966 *Ручное метательное оружие. Лук и стрелы, самострел VIII-XIV в.*, [w:] *Археология СССР. Свод археологических источников*, E1-36, Москва.